

УДК 070.1

ВІДОБРАЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СВІТУ ЗА УМОВ РИНКОВОГО ЛІБЕРАЛІЗМУ У СУЧАСНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ

Ю. Залізник

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна, e-mail: jzalizniak@yahoo.com*

Автор висвітлює два полюси публіцистичного аналізу новітнього ліберально-демократичного дискурсу. У статті протиставляється ринковий лібералізм та демократичний консерватизм як основні концепти розвитку людської цивілізації.

Ключові слова: поступ, демократія, соціал-дарвінізм, споживачтво, ринок, масова культура, гуманізм

Практично кожна наука розглядає історію людства як історію поступального розвитку, вдосконалення, прогресу. Це стосується принципів організації суспільства, знарядь праці індивіда, а також його картини світу, самоідентифікації, оцінки та сприйняття минулого, сучасного і майбутнього. Очевидно, світ та ми у ньому не перебуваємо у стані стагнації, що відбувається внаслідок поєднання органічних принципів часового плину та особливостей психіки людського виду. Завдяки видимим матеріальним досягненням цивілізації, чи — високій самооцінці, людство схильне вважати свій розвиток чимось на зразок перманентного руху вперед. Хоча, з цього приводу часом з'являються сумніви — особливо, коли йдеться про критичний аналіз суспільних проблем своєю родною кастою моральних авторитетів світу, інтелектуалами, котрі викладають своє бачення різноманітних проблем у формі публіцистичних праць. Ці люди виступають своєю родними каталізаторами суспільної самокритики, що рятує людство від надмірного самозахоплення та поклоніння власним досягненням, що видаються досконалими як за формою, так і за змістом. Як свого часу писав Іван Франко, “Хто каже “поступ”, той каже одним духом дві речі. Одно те, що все на світі змінюється і ніщо не стоїть на місці, а друге — друге не таке певне, більше питання, ніж твердження: чи замінюється на ліпше, чи на гірше?” (6; 302). Цей методологічний сумнів столітньої давнини досі не втратив своєї актуальності і передбачає достеменно таке ж формулювання запитання стосовно нинішнього світового порядку і тенденцій розвитку людства.

Як відомо, після фактичної нівеляції фашизму та комунізму у ХХ столітті чи не єдиною життєздатною формою організованого співжиття індивідів залишається демократія. Нині демократією послуговуються як інструментом і метою чи не всі політики так званого цивілізованого світу. З набуттям незалежності Україна, за словами своїх чільних посадовців, та й за орієнтацією біль-

шості народу, також ніби взяла курс на розбудову демократичних інститутів. “Демократія — одна з найдавніших українських традицій, яка політично не утвердилась і не закріпилась в українській історії. Оскільки російський імперський режим усіяко викорінював її начала” (5; 712), — констатує Євген Сверстюк. Але по 15 роках формальної незалежності від Москви, внутрішньодержавних криз у політиці, економіці та культурі, міжнародної політики багатовекторності ми помітно відстаємо від деяких пострадянських республік. Хоча, спостерігаючи за векторами їх розвитку в Європейському Союзі, помічаємо низку непривабливих наслідків функціонування ринкових механізмів економіки, що превалюють над політично-культурними аспектами життя тієї чи іншої нації. Природно, що це не може не насторожити народ, котрий досі переймається проблемами самоідентифікації, долає небезпеки, що століттями нависали над національною культурою.

Як переконаний польський історик та громадський діяч Броніслав Геремек, лише розвалу комунізму та відновлення свободи — недостатньо для народження демократії, оскільки “демократії відбуваються при формуванні і функціонуванні демократичних інститутів у мирному змаганні політичних партій, при існуванні незалежних засобів масової інформації, через успішні вільні вибори та урядові зміни, і, нарешті, при зростанні демократизації політичної культури. Це процес поступового визрівання і самої демократії, і людей, які її прийняли” (1; 311). Проте сучасне українське суспільство, як нам видається, не вельми усвідомлює необхідність поступального характеру демократичних перетворень і вже — тут та відразу — прагне жити “як у Німеччині” чи “як у США”. Як свідчать результати соціологічних опитувань, більшість громадян розчарована діяльністю новітнього політикуму, який після Помаранчевої революції не забезпечив їм достатньо швидкого та якісного добробуту. Отже, йдеться про те, що пересічний українець поки що не усвідомив суті трансформаційних процесів у будь-якому суспільстві. У цьому йому мали б допомагати публіцисти, історики, філософи...

Влітку 1989 року в американському журналі “National Interest” з’явилася стаття професора Френсіса Фукуями “Кінець історії?”, котра миттєво стала своєрідним маніфестом творців (чи захисників) нового світового порядку. Її автор вже з перших рядків дещо самовпевнено і футуристично заявляє: “Те, чому ми, очевидно, є свідками, — не просто закінчення холодної війни або чергового періоду післявоєнної історії, а закінчення історії як такої, закінчення ідеологічної еволюції людства і універсалізації західної ліберальної демократії як остаточної форми правління” (7; 134-135). Тобто Фукуяма ніби передбачив занепад біполярної моделі світового порядку, що за два роки перестала існувати з розвалом СРСР. Очевидно, що подальший розвиток людства потребував нових центрів тяжіння: політичних, військових, економічних, культурних та ідеологічних. Тому було б дивно, якби сторона колишнього “холодно-воєнного” конфлікту, яка нібито здобула перемогу у протистоянні з опонентом, не висунула своїх претензій на формулювання чітких орієнтирів для суспільного розвитку. Природно, що таким орієнтиром стала ліберальна демократія, котра, попри всі намагання заперечити постулати марксизму, так само, як і він, постала з матеріалістичного світогляду. Це підтверджує і сам Фукуяма, констатуючи що “вражаючий матеріальний достаток у розвинутих ліберальних економіках і на їх

основі — нескінченно різноманітна культура споживання, очевидно, живлять і підтримують лібералізм у політичній сфері. Згідно з матеріалістичним детермінізмом, ліберальна економіка неunikно породжує і ліберальну політику” (7; 139). У чому ж полягає ця нова (принаймні — для нас) ліберальна політика?

За Фукуямою, “нове політичне мислення” вимальовує світ, в якому домінують виключно економічні інтереси, немає ідеологічних підстав для серйозного конфлікту між націями, світ, в якому, відповідно, застосування воєнної потуги набуває дедалі меншої законності. Тобто чільний представник когорта ліберальних теоретиків зробив ставку на економічний складник суспільного розвитку як достатню причину для уникнення у майбутньому міжнародних конфліктів та воєн. Без сумніву, таке обґрунтування виглядає більш ніж привабливо для народів Центральної та Східної Європи, котрим ХХ століття запам’ятовується двома світовими війнами, голодоморами та геноцидами.

“Міжнародне життя у тій частині світу, яка досягла кінця історії, набагато більше переймається економікою, а не політикою чи воєнною стратегією” (7; 146), — вважає Фукуяма, і в це готові повірити мешканці Києва, Варшави, Праги, Белграда, інших європейських столиць. Та більше: вони приймають цей концепт разом з його адептами, котрі переконують їх у можливості створення держави для всіх, де всі протиріччя буде вирішено, а всі потреби — задоволено без боротьби, без серйозних конфліктів, а отже — без генералів та державних діячів, оскільки їх не потребує економічна діяльність. З цього, очевидно, випливає, що всі попередні біди людства походили з невирішених економічних проблем індивіда, групи чи народу, а їх вирішення — універсальна панацея для збленої планети. Якщо так, то в цьому контексті Фукуяма може претендувати на звання гідного продовжувача традицій Томаса Мора і Томазо Кампанелли з їх “Утопією” та “Містом сонця”. Водночас, постає закономірне запитання: що повинно заплатити людство за впровадження в життя цієї новітньої ідеї всезагального блага? Відповідь проста і очевидна, оскільки продиктована самою суттю принципів економіки — “універсальна культура споживання — це символ і фундамент загальнолюдської держави” (7; 141). Якщо перефразувати ці слова заступника директора штабу планування політики при Держдепартаменті США та постійного консультанта корпорації RAND, то виходить, що запорукою тотального миру, спокою та задоволення повинно стати зразкове суспільство консьюмеризму. Коли індивідові, його родині чи громаді перестане бракувати товарів, послуг або інших благ внаслідок перманентного споживання продуктів цивілізації, — ось тоді й настане кінець історії!? Водночас Фукуяма, здається, не є прихильником примату кількості над якістю, оскільки переконаний: людство перебуває на завершальній стадії історії не завдяки географічному поширенню лібералізму на континентах — вистачить, щоби було забуто ідеологічні претензії на інші, вищі форми співжиття (7; 144).

Логіка такого підходу до розвитку людства є абсолютно зрозуміла: якщо певна його частина нібито безтурботно живе у достатку, чому б і решті не відкинути власні культурні, політичні та інші особливості задля впровадження чужих, але успішних моделей господарювання і подальшого процвітання? Навіть ціна за це виглядає не такою уже й високою, щоправда, навіть Френсіс Фукуяма визнає її дещо гіркою: “Кінець історії є сумним. Боротьба за визнання, готовність ризикувати життям заради виключно абстрактної цілі, ідеологічна

боротьба, що потребує відваги, уяви та ідеалізму, — замість всього цього — економічний розрахунок, нескінченні технічні проблеми, турбота про екологію і задоволення витончених запитів споживача. У постісторичний період немає ані мистецтва, ані філософії; є лише музей людської історії, який ретельно оберігають” (7; 148).

Можливо, що така концепція світоустрою була б і непоганим вирішенням проблем людства, але біда в тому, що не всі народи світу одночасно досішли до такого стану, аби впровадити її у свої правила поведінки. Здебільшого найактивнішими оборонцями та пропагандистами побудови мирного, вільного і відкритого суспільства у цілому світі на основі принципів ринку виступають розвинені країни Заходу, котрі сторіччя тому пережили часи революцій, повстань та воєн як своєрідних форм розбудови держави. При цьому за ними не наглядали жодні міжнародні інститути на зразок Ради безпеки ООН. Решта ж країн світу перебуває на своїх, об'єктивно інших стадіях розвитку, а тому законірно боїться потрапити у певну залежність від першої, прогресивної, групи держав.

Ті, своєю чергою, за посередництва правлячих еліт, теж не можуть гарантувати тотальної відмови від спокуси вдатися до спроб відродження своєрідних новітніх імперій, в яких засобами панування була би інформація, контроль над природними ресурсами, змонополізований доступ до якісної освіти та високотехнологічних розробок. Такої гарантії годі сподіватися, зважаючи на принцип ринковості — наріжний камінь пропонованого світового порядку, що його відстоюють транснаціональні корпорації, Світовий банк та Міжнародний валютний фонд. Ось чим можна пояснити необхідність обережного ставлення до кардинальних реформ з боку сторонніх порадників для країн, що лише нещодавно жили за принципами планової економіки і не могли не розгубитися з падінням залізної завіси.

Важко тут не погодитися з тим, що пише Конквест, вважаючи штучне створення ринкової економіки за, значною мірою, хибний концепт. Адже “ринкові економіки не так запроваджувалися декретами, як склалися самі собою. Зрозуміло, що соціалістичну економіку свідомо запроваджувала держава. Проблема Східної Європи зводилася до створення умов, за яких могла б працювати ринкова економіка. Визначальним тут є, безперечно, верховенство права — в принципі проста річ, але тільки не на практиці. Із країною не так, як з кораблем: її не заведеш у сухий док, аби там зважено та обдуманно оснастити новенькими інституціями. Ситуація більше скидається на спробу замінити двигун в морі та ще й під час шторму” (3; 233). Цю картину автор начебто змальовував саме з України. Тим часом, вона, принаймні — поки що, не має інших орієнтирів розвитку, окрім євроцентричних векторів еволюції. Хто б що не казав про потребу відшукати свій, третій (не на Захід, і аж ніяк знову не на Схід — до Москви) спосіб, розвою, — багато кого лякає перспектива невідомості, що огортає того, хто першим прокладає новий шлях і, як наслідок, країна розривається між вибором імпорту моделей кращого суспільства.

Проте нині, коли більшість українців вже відчула на собі “принади” вільного суспільства, опинившись поза межею бідності (а на другому полюсі — купка неймовірно багатих індивідів), віра в тотальну позитивність здобутків лібералізму дещо підупала. Для того, аби пояснити відразу сучасного “малого”

українця до ринкової економіки, які він часто схильний називати чимось на зразок “закону джунглів”, звернемося знову до британського дослідника СРСР Роберта Конквеста. “Коли соціалістичний лад зазнав краху, був тільки один клас, котрий мав доступ до економічних справ та сякий-такий економічний досвід, — писав він. — Верства державної бюрократії пішла вперед, дбаючи про свій класовий інтерес у майже марксистському стилі. Провідні чи активні елементи скористалися виникненням ринку, аби грабувати ресурси країни, тоді як дрібніша бюрократія продовжувала паразитувати на економіці, беручи хабарі за видачу ліцензій тощо” (3; 234). Як добре відомо усім громадянам України, саме таким чином досі відбувався розподіл благ та коштів, і не виключено, що саме на цій основі й сформувалося спотворене уявлення про жорстокі принципи функціонування ринкової економіки. Звідси, очевидно, й походить ностальгія за видимою рівною бідністю радянських часів.

Український продовжувач традицій древніх філософів світоустрою — публіцист Іван Дзюба, маючи змогу порівняти устрій колишньої радянської “тюрми народів” з тим світовим порядком, що викристалізовується нині, у своїй праці “Україна перед сфінксом майбутнього” дає останньому досить критичну оцінку: “моральна деградація і розкультування грізно прозирають крізь нескінченно розгалужувані і вдосконалювані формальні демократичні процедури, які самі собою не здатні замінити тріумфально скасовану систему вищих стримів, що забезпечують сублимацію біологічної енергії в культурні канали самоствердження” (2; 73). Тут, очевидно, йдеться про набагато трагічніші тенденції за ті, що відповідають за матеріальну складову буття, оскільки останнє постає в реальності як наслідок явищ духовно-культурної діяльності нації. Адже відома теза про те, що буття визначає свідомість, є лише половиною правди — звідки би постало буття без свідомості? Вже давно минула доісторична епоха, коли стосовно свідомості первинним було буття — з розвитком інтелекту та подальшим здобуттям знань, які формували певну свідомість, вже вона керувала організацією принципів буття.

Таким чином, Іван Дзюба і висловлює сумнів у безальтернативності обраного для людства капіталістичними суспільствами шляху, наполягаючи на тому, що ринковість сучасної суспільної новобудови є майстерно прихованим обманом маси люду, оскільки “самодостатній принцип економічного імперативу тривким загальнолюдським ідеалом бути не може: вивищений над ширшими соціокультурними і духовними потребами, він перетворюється в егоїстичний інтерес міжнародних фінансових груп — міжнародних, швидше, за розмахом діяльності, ніж за представництвом інтересів” (2; 73). На думку Дзюби, глобалізація є навмисною вигадкою сильних цього світу як мотивації для опанування життєвого простору слабших, а тому не існує жодної системи гарантій захисту та компенсації втрат слабшим.

Модерна цивілізація, що майже в душі більшовиків проголосила свободу та рівність, грішить проти правди. Регламентована законами свобода є нетривкою, оскільки впливає зі самої суті людини, котра досягає свого самоствердження та збагачення часто за рахунок приниження інших. Рівність прав індивідів у ринковому суспільстві нівелюється нерівністю їх вихідних можливостей до розвитку та успіху. Очевидно, що свобода та відкритість для різних людей може бути різною внаслідок різниці потенціалу кожного з них, можливостей до

розвитку, здібностей підприємця чи готовності до змін. Звідси — поява нової нерівності поміж індивідами, а поділ життя на категорії масового та елітарного буде знову неунікним. Попри те, що більшість завжди прагнула і прагне у той чи інший спосіб відчутти свою належність до еліти, це бажання й надалі залишатиметься нездійсненим для всіх. І тому максимумом, на який може розраховувати маса, буде вседоступний стандарт, котрий для політика легше пообіцяти виборцям, а згодом — і виконати, називаючи це досягнення втіленням свободи. Водночас, набагато легшою є “зрівнялівка” за нижчим культурним рівнем, недарма Іван Дзюба переконаний, що “цивілізація вседозволеності не є цивілізацією свободи, цивілізація вседоступності не є цивілізацією розквіту особистості, бо вседоступним є все елементарне і часто понижуюче. Масова культура рівняє по нижчому, а не по вищому рівню, вона пригноблює персоналістський розвиток людини, який декларують і намагаються забезпечити західні демократії” (2; 74).

Намагання створити саме таку катакличну модель світоустрою не може оминати Україну та її мешканців. За нових умов українська нація повинна, якомога швидше зорієнтувавшись, самоактуалізуватися у новостворюваному світі, щоб не опинитися на маргінесі.

Свою формулу уникнення маргіналізації України та її мешканців вже давно підготували творці новітнього світоустрою. Звідусіль у дорадчо-директивній, а то й ультимативній формі лунають заклики до економічної, культурної та духовної відкритості, що має гарантувати українцям розчинення у нібито рівноправній масі громадян світу. Саме тотальну глобалізаційну космополітичність світосприйняття Іван Дзюба розглядає як “капіталістичну” альтернативу комуністичній ідеї інтернаціоналізму, з тим, однак, що остання несла в собі незрівнянно гуманістичніший зміст. За його словами, принаймні теоретично, пролетарський інтернаціоналізм передбачав поступовість процесів інтернаціоналізації, урахування і гармонізацію економічних і культурних інтересів різних народів, актуалізацію їхніх духовних цінностей. Як підкреслює публіцист, усі ці інтенції так і не було реалізовано на практиці — вони виродились у спробу політичного і культурного гегемонізму. Нині ж ідеться про нав’язуваний стереотип рудиментарності всього національного на тлі загальнолюдської єдності у моноідеологічному світі, світі без кордонів культурних, релігійних, економічних та політичних.

Як пише Іван Дзюба, спостерігаючи за наслідками імпортування в Україну псевдоцінностей вільного від тоталітарних забобонів світу, “інтелектуальна нерівність соціалізується і формалізується, інтелектуальній елітаризації на одному полюсі відповідає інтелектуальна дебілізація на іншому” (2; 74). Нова економічна еліта всіляко забезпечує латентність цього зумисне інспірованого задуму для більшості мешканців планети. За таких умов годі говорити про декларовану єдність світу — його знову поділили на рівні свідомості та побуту. Засилля реклами та культ споживання є поки що найліпшим помічником поділу світу. Найгіршим же наслідком ринкової лібералізації є те, що цей поділ вже давно перестав бути суто матеріальним, а помалу опановує сферу духовно-чуттєвого життя людства. “Суспільство масового споживання від споживання і замовлення позиточних речей неминуче переходить до споживання замовлених емоцій і духовних феноменів, до замовлення власної віртуальної особистості”

(2; 74). А віртуалізована реальність безмежного комфорту, на переконання Дзюби, веде до пекла.

Твердження про “кінець історії” для публіциста є чимось на зразок відвертання від проблем сучасного світу, в якому досі панують ідеології (ісламський фундаменталізм давно вже перевершив за своєю інтенсивністю об’єднувально-релігійні переживання християнського світу), боротьба за виживання західної цивілізації штучно зводиться до пошуку зовнішніх ворогів як стимулів економічного розвитку та ліберально-демократичної експансії на Схід, а церква стала додатком до неоімперського споживацького світоустрою. Без належно обґрунтованих підстав ці слова Івана Дзюби могли б сприйнятись як гіперболізація, якби не одне “але”. Він не самотній у подібній оцінці модерної цивілізації.

Російський публіцист Олександр Панарін наважується на значно критичніші висловлювання стосовно нового ліберально-ринкового порядку: “Колишній політичний тоталітаризм, що сковував свободи і мало чим стосувався повсякденності, змінився тоталітаризмом нової ринкової повсякденності, що затискає нас у таких кліщах, у таку примусову одномірність, порівняно з якою колишнє життя нагадує безтурботні канікули” (4; 171). Дослідники новітнього світового порядку вже давно наголошують на тенденції до матеріального зубожіння в країнах колишнього СРСР, що почалася в роки перебудови і вельми загострилася у період правління урядів-реформаторів, дорадчу функцію при яких виконували ідеологи та практики ринкового лібералізму. Саме з їх подачі у більшості республік почалося впровадження ринкових механізмів у національні господарства. Ці механізми тоді були схильні називати “універсальними і успішно випробуваними” рецептами соціально-економічного відродження та розквіту. Проте наслідки їх прищеплення на неанглосаксонському ґрунті виявилися протилежними.

Те, що відбувалося на пострадянському просторі у 90-х роках ХХ століття завдяки експортерам/імпортерам капіталістичних ідеологем, Панарін називає “процедурою витіснення всіх анклавів соціальної і культурної розвиненості і ліквідацією програм розвитку під приводом їх ринкової нерентабельності” (4; 166). Адже саме критерієм рентабельності (або прибутковості) керується будь-яка економічна діяльність. Як наслідок, було зроблено акцент на тотальному скороченні цілих напрямків науково-дослідницької, промислової та освітньої діяльності, переорієнтації виробничих потужностей з перспективних розробок та інновацій на забезпечення буденних потреб індивідів з подальшим банкрутством, приватизацією чи закриттям підприємств. Це, своєю чергою, впливало на рівень безробіття, зубожіння мешканців, соціальну кризу. Тому, за словами російського публіциста, насаджувану Заходом ринкову свідомість аж ніяк не можна назвати здобутком, а тим більше — кінцевим етапом розвитку людства. Це лише глухий кут, з якого потрібно якомога швидше шукати вихід, бо далі — лише погибель. “Ринок, з його вимогами негайної рентабельності, — конкретизує О. Панарін, — поводить як індивідуальна свідомість, що конфліктує з видовим, схильним до стратегічного мислення розумом, який вмів відстояти довготермінові пріоритети. Мішенню “ринку” виявились, попри все, що можна було передбачати, не носії примітиву, а передусім носії найперспективніших і найбільш рафінованих видів досвіду, котрі завдяки їх складності важче перекласти мовою бухгалтерської звітності” (4; 170).

Для сучасних ринковиків у будь-якій справі передусім важить простота, з якою можна досягти своєї основної цілі — збагачення. Вони зорієнтовані на якнайшвидше скорочення або й ліквідацію усього надскладного, що зазвичай у нормальному суспільстві слугує джерелом перспективних новацій. У такий спосіб цілий ринок діє як своєрідна система контрмодерну, що відкидає цілі суспільства ледь не у допромислової і донаукової епохи, оскільки знання, яке непридатне для нагального практичного застосування, витворює середовище творчо незадоволених, людей, котрі бачать: суспільство не потребує їх “абстрактного багатства” (4; 169).

Такий стан справ, очевидно, не є нормальним, оскільки якби людський розвиток спирався виключно на матеріальне збагачення, — людина, як продукт цього принципу розвитку, була би одномірною і не спромоглася б на жодні вагомі досягнення. І справді, якщо вважати ринок за спосіб задоволення людських потреб на основі товарного обміну, а прогрес розшифрувати як спосіб примноження людських здібностей на основі знання, то в межах дихотомії “первинного — вторинного” ринок був би не первинним, а вторинним, оскільки перед тим як задовольнити нові потреби людей, потрібно набути нових здібностей до виробництва благ (Панарін). Але криза сповільнення розвитку стосується не лише матеріального світу — в світогляді “цивілізованого” індивіда залишається дедалі менше місця для нематеріальних проблем і пошуків відповідей на запитання, що стосуються категорій вічності. Про який поступ людства може йти мова, якщо нівелюються одвічні цінності консервативної моралі: релігія, нація, мова, рідна земля? За все це ринкова свідомість готова встановити свою ціну з доданою вартістю при перепродажу чи зі знижкою при потребі швидкої реалізації.

Тому мав слушність Панарін, коли констатував, що “часовий небокрай особистості звужився як ніколи: в системі мотивації відбувся різкий зсув на користь миттєвої стурбованості. Від універсального до часткового, від різнобічного до одномірного, від надскладного до примітивного, від перспективного до короткотермінового — таким є вектор життя, встановлений новою системою ринку” (4; 171). Ці слова водночас не є лементом розгубленого інтелектуала, котрий лише констатує факт неминучої загибелі такої стратифікації цінностей людства. Натомість, він закликає поставити на перше місце потребу всезагального порятунку (природи, культури, людини), а не потребу збагачення, що означає переорієнтацію з ринкового соціал-дарвінізму на універсальний соціал-гуманізм.

Подібну думку відстоює й Іван Дзюба, котрий ставить проблему необхідності зміни антигуманної цивілізації, що, за його словами, не має майбутнього, але “оскільки майбутнє завжди буде, поки існує часовий вимір буття, то, очевидно, просто не стане такої цивілізації...” (2; 74). Отож, Іван Дзюба наполягає на тому, що без презумпційного переконання у тому що “рецепти світовлаштування” є езотеричним знанням, не можна давати оцінку націям, релігіям і тисячолітньому духовному надбанню людства.

Остаточну оцінку будь-якої доктрина розвитку проходить завдяки індивідуальному самоаналізові людини: чи відповідають її природній суті наслідки порядкування відповідно до певних принципів, чи стала вона, зрештою, щасливою, чи ні? Тільки після ствердної відповіді на ці запитання можна буде сказати, що загальний поступ суспільства не зупинився, а тим більше не — змінився

на регрес. “Наскільки чоловік може бути щасливим у житті, — писав Іван Франко, — він може се тільки в співжитті з іншими людьми, в родині, громаді, нації. Скріплення, утончення того почуття любові до інших людей, до родини, до громади, до свого народу — отсе основна підвалина всякого поступу; без неї все інше буде лише мертве тіло без живої душі в ньому” (6; 345). Нині ж людський розум доріс до надто високої думки про себе, і вона (ця думка) явно перевищує в його свідомості велич сприйняття цілого універсуму. Звідси походять чи не всі негативні наслідки штучних спроб втрутитися у плин природних процесів, бажання керувати ними на рівні атомів та соціальної інженерії з подальшими нещасними випадками та цілими світовими трагедіями.

Відповідальність за всі ці дії рідко падає на конкретних зарозумілих акторів, а ще рідше самі ризиковані новатори беруть її на себе, зважаючи на масштаби збитків. І все це впливає з небажання чи неспроможності усвідомити простої істини, висловленої Франком: “Поступ цілої людськості — се величезна і дуже складна машина. Вона порушується силою, на яку складаються тілесні й духові сили всіх людей на світі; ані одному чоловікові, хоч який би він був сильний та здібний, ані одній якійсь громаді годі запанувати над рухом тої машини, годі керувати нею” (6; 346). І саме тут, заради колективного творення у співвідповідальності, має закінчуватися суспільство “війни всіх проти всіх” і починатися лад праці усіх задля всіх.

1. *Геремек Броніслав*. Громадянське суспільство вчора і сьогодні. — У кн.: Глобальне відродження демократії. — Львів: Ахілл, 2004. — С 305 — 314.
2. *Дзюба Іван*. Україна перед сфінксом майбутнього // Сучасність. — 2001. — Ч. 12. — С. 70 — 84.
3. *Конквест Роберт*. Роздуми над сплюндрованим сторіччям. — Київ: Основи, 2003. — 371 с.
4. *Панарин А.* Християнський фундаменталізм против “риночного тероризма”// Наш сучасник. — 2003. — Ч.1. — С. 166 — 178; Ч.2. — С. 218 — 233.
5. *Сверстюк Євген*. Християнські основи демократії. — У кн.: Євген Сверстюк. На святі надій. — К.: Наша віра, 1999. — С. 712 — 714.
6. *Франко Іван*. Що таке поступ?//Франко Іван. Твори: У 50-т. — Київ: Наук. думка. — Т. 45. — С. 300-348.
7. *Фукуяма Френсис*. Кінець історії//Вопросы философии. — 1989. — Ч. 12. — С. 134 — 148.

TENDENCIES OF THE WORLD DEVELOPMENT REFLECTION ON TERMS OF THE MARKET LIBERALISM IN MODERN PUBLISISM

Yuriy Zaliznyak

L'viv Ivan Franko National University

79000 Lviv, Universytetska Str. 1

Tel. office: (032) 296-47-75

E-mail: jzalizniak@yahoo.com

The author highlights the two poles of the publicistic analysis in the modern liberal democratic discourse. The market liberalism and democratic conservatism are considered to be the key concepts of the development of the human civilization.

Key words: progress, democracy, social-darwinism, consumerism, market, mass culture, humanism.

Стаття надійшла до редколегії 02.11.2005